

NIKU Oppdragsrapport nr 38/2009

A 360 Hessdalen kapell

Rapport fra behandling av prekestol.

Barbro Wedvik

Fig. 1: Prekestol, etter behandling 2008.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.

Prosjektopplysninger

Prosjektperiode:	August 2008 til januar 2009
Arbeid i kirken:	27. oktober - 2. november 2008.
Emne:	A 360 Hessdalen kapell. Behandling av prekestol.
Oppdragsgiver:	Riksantikvaren
Prosjektnr. NIKU:	156 2926
Prosjektleder:	Barbro Wedvik, malerikonservator, NIKU
Prosjektmedarbeidere:	Malerikonservatorene Anne Ørnhøi og Brit Heggenhougen, NIKU

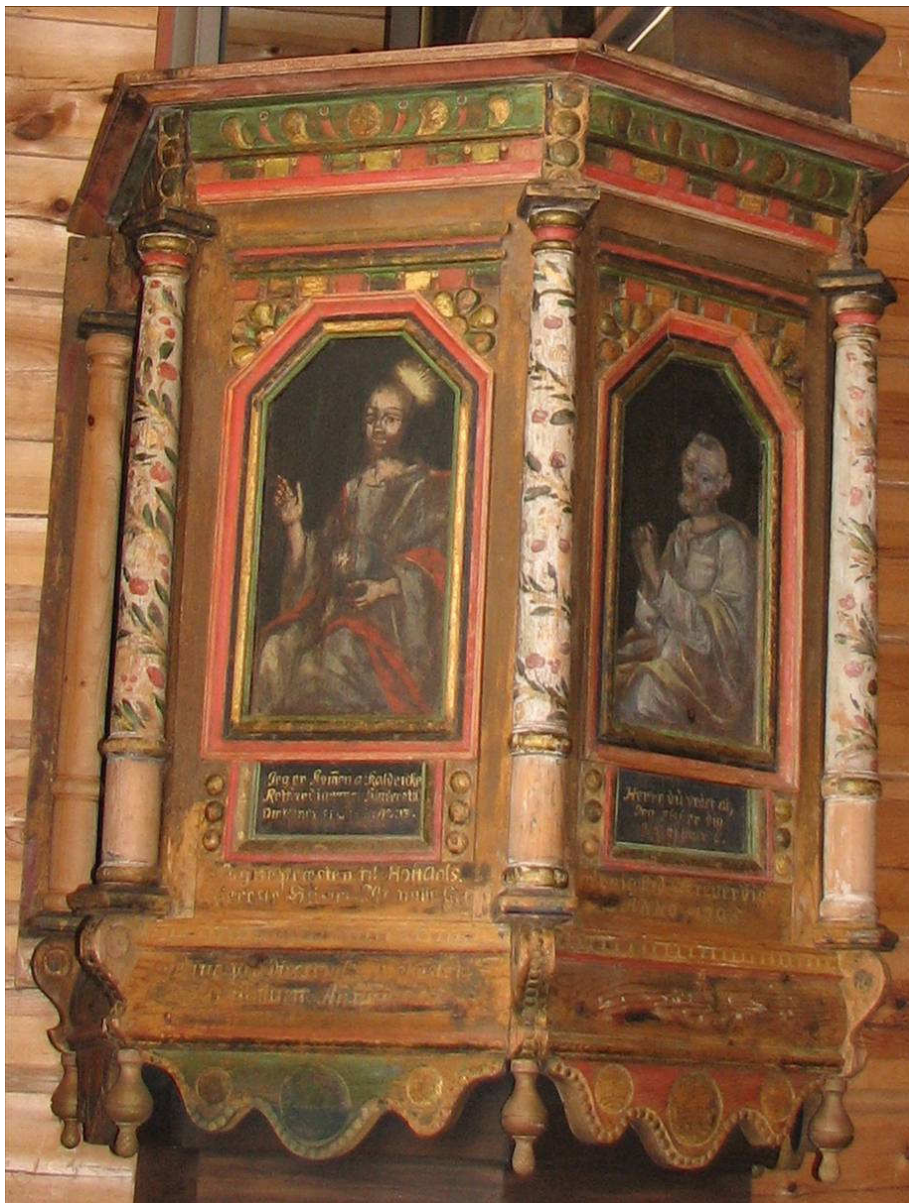

Fig.2: Prekestol, etter behandling 2008. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	
Prosjektopplysninger.....	2
Innholdsfortegnelse.....	3
1. Bakgrunn	4
2. Historikk.....	4
3. Beskrivelse	4
3.1 Prekestol.....	4
3.1.1 Motiv	5
3.2 Baldakin	8
3.2.1 Motiv	8
4. Undersøkelse.....	8
4.1 Mål.....	8
4.1.1 Prekestol	8
4.1.2 Baldakin	8
4.2 Elementer og sammenføyninger.....	8
4.3 Overflate tre	9
4.4 Maleteknikk	9
4.4.1 Grundering	9
4.4.2 Malinglag.....	10
4.4.3 Undersøkelse med infrarødt (IR) lys.....	10
5. Tilstand	11
5.1 Prekestol.....	11
5.1.1 Konstruksjon.....	11
5.1.2 Maling	11
5.1.3 Overflate.....	11
5.2 Baldakin	12
5.2.1 Konstruksjon.....	12
5.2.2 Maling	12
5.2.3 Overflate.....	12
6. Tidligere behandling og dokumentasjon	13
6.1 Prekestol.....	16
6.1.1. Konstruksjon.....	16
6.1.2 Maling	16
6.2 Baldakin	17
6.2.1 Konstruksjon.....	17
6.2.2 Maling	18
7. Behandling.....	18
7.1 Prekestol.....	18
7.1.1 Tørrens	18
7.1.2 Konsolidering.....	18
7.1.3 Rens.....	18
7.1.4 Retusjering.....	18
7.1.5 Fernisering.....	19
7.2 Baldakin	20
7.2.1 Tørrens	20
7.2.2 Konsolidering.....	20
7.2.3 Rens.....	20
7.2.4 Retusjering.....	20
7.2.5 Fernisering.....	21
8. Råd for videre bevaring.....	21
9. Litteratur og kilder	22

Vedlegg: Fotoliste bilder i rapport. Bilder i rapport som digitale filer i Riksantikvarens arkiv.

1. Bakgrunn

Riksantikvaren v/lver Schonhowd og Oddbjørn Sørmoen og NIKU v/ Jon Brænne var på befarings i Hessdalen kapell i 2005 i forbindelse med utvendige arbeider. Det ble da også gjort et besøk inne i kirken. Prekestolen var i dårlig stand, og det ble bestemt at den skulle behandles. NIKU v/Brænne utarbeidet deretter et forslag til behandling.¹ I 2008 foretok Brænne en ny befarings² for å supplere informasjonen i forprosjektet.

Prekestolen ble behandlet *in situ* i perioden 27. oktober - 2. november 2007. Fotodokumentasjon oppbevares i Riksantikvarens arkiv.

2. Historikk

I henhold til inskripsjonen er prekestolen skåret i 1700 og malt og dekorert i 1705. Opprinnelig stod prekestolen i gamle Ålen kirke.³

Reitan skriver i bygdebok fra Ålen⁴ at "Da dei reiv den gamle kyrkja, gjekk det meste til auksjon, og den framsunte bonden på Støvne kjøpte preikestolen som vart tatt vare på." Den skal ha blitt oppbevart på låven på Støvne etter at den gamle kirken ble revet i 1881, og unger skal ha lekt i prekestolen. Senere, uvisst når, ble prekestolen gitt tilbake til kirken, og den ble nå oppbevart på loftet i nye Ålen kirke, bygget i 1881.⁵ Til Hessdalen kirke kom prekestolen fra loftet i nye Ålen kirke på 1940-tallet.

Ålen gamle kirke var opprinnelig en stavkirke, antagelig en langkirke med kor og skip. I år 1700 ble den bygd på grunn av økning i folketallet. Kirken fikk nytt skip, det gamle skipet ble kor, og det gamle koret ble sakristi.⁶ Antagelig har prekestolen stått på sørsiden av kirkerommet. Samtidig fikk kirken en ny altertavle.⁷

3. Beskrivelse

3.1 Prekestol

Både utformingen, motiv og fargebruk har mye til felles med norske prekestoler fra 1600-tallet. Søylene mellom billedfeltene skiller seg ut som mer typisk for begynnelsen av 1700-tallet, med lettere blomsterrankemotiv og lysere farger.

Figurfremstillingene i de fire speilfyllingene er av høy kunstnerisk kvalitet. Malerstilen peker hen på den kjente trøndermaleren Peter Lillie⁸. Han skal ha malt den samtidige altertavlen til Ålen kirke.⁹ Han har ellers utført arbeider i en rekke kirker i distriktet, blant annet i den gamle kirken på Røros.¹⁰

¹ Brænne, Jon: A 360 Holtålen kommune, Hessdalen kapell. Oversendelse av kostnadsestimat og to kostnadsoverslag. NIKU, 2006. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv.

² Hessdalen kapell. Konservering og restaurering av prekestol og lydhimmel. Befaringsnotat. Konserveringsavdelingen nr. 42/2008. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv.

³ Reitan, A.J.: "Ålen". Trondhjem, 1936, s. 128

⁴ Solem, Gunnar: "Ei kyrkje blir til" s. 7.

⁵ Solem, Gunnar: "Ei kyrkje blir til" s. 7.

⁶ Ålen kirke 100 år 1881-1981, s. 16

⁷ Ålen kirke 100 år 1881-1981, s. 29

⁸ Norsk Kunstnerleksikon, s. 761; Lillie, Peder Andersønn, født muligens i Hälsingland, Sverige, død i Trondhjem. 12. juni 1711.

⁹ Christie, Sigrid; Den lutherske ikonografi i Norge, bind 1, s. 116.

¹⁰ Norsk Kunstnerleksikon, s. 761

Malerarbeidene er utført i en tørrende olje, mest sannsynlig en mager linoljemaling. Tre av de figurmalte speilfeltene er bevart i "lesbar" tilstand. Det siste feltet er rekonstruert som en slags skygge av den opprinnelige figurfremstillingen. Rekonstruksjonen kan være utført av Ola Seter på oppdrag for Riksantikvaren, da prekestolen ble satt inn i Hessdalen kirke på 1940-tallet.¹¹

I det følgende blir feltene/sidene på prekestolen nummerert fra 1 til 4 fra nord til sør.

3.1.1 Motiv

Reitan skriver om prekestolens motiv: *På de tre sider som vendte ut i kjerka, er malt billeder som å dømme etter bibelstedene nedenunder skal forestille Frelseren og apostlene Peter og Johannes.[...] Nedenfor bibelstedene står det rundt stolen: "Stafferingen er bekostet av sogneprest til Holtaalens menighed hr. Johan Lobes og hans kærester hustru Amalie Gram. Anno 1705. Lenger nede står: Prækestolen er bekostet af almuen. Anno 1700."*¹²

I tre av fire speilfyllinger er det malte figurer. Det fjerde feltet er så skadet at man ikke kan si noe om hva motivet har vært.

Mannspersonen i felt 1 fra nordveggen holder en åpen bok. Han kan være en evangelist, eller en representant for evangelistene. Med langt hår og uten skjegg ligner han mest på Johannes. I tekstfeltet under henvises det til Johannes evangelium. Skriften er slitt, og vanskelig å tyde, men det står muligens *"Den disippel som Jesus utpekte, Joh....."*

Fig. 3: Felt 1, skriftfelt. Foto: J. Brønne, NIKU 2008.¹³

På slutten av teksten kan det se ut som at det står "70". I det eneste vers 70 i Johannes evangelium (kapittel 6) står det: *Da sa Jesus til dem: «Har jeg ikke utvalgt dere tolv? Og en av dere er en djevel.»* En alternativ og lite sannsynlig tolkning er at det er Judas som er fremstilt og ikke Johannes. Figurens drakt er gul. Fargen gul er knyttet til Judasfremstillinger.¹⁴ Judas var også utpekt av Jesus, men blir sjelden fremstilt alene.

¹¹ Ola Seter har fotografert og behandlet både prekestolen og altertavlen en gang etter at de ble satt inn i kirken. Se figur 14. Undertegnede ser på det som mest sannsynlig at dette ble gjort rett etter at gjenstandene ble satt inn i kirken.

¹² Reitan, A.J.: "Ålen". Trondhjem, 1936, s. 128

¹³ Hessdalen kapell. Konservering og restaurering av prekestol og lydhimmel. Befaringsnotat. Konserveringsavdelingen nr. 42/2008. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv. Fotodokumentasjon: NIKU.

¹⁴ http://no.wikipedia.org/wiki/Judas_Iskariot#Forr.C3.A6deren. "I billedkunsten avbildes Judas ofte kledd i [gult](#)"

Figuren i felt 2 holder en globe i hånden. Med den andre hånden viser han velsignelsestegnet, to fingrer opp og tommel ut. Til forskjell fra de andre figurene har denne figuren glorie. Det er Gud Fader eller Kristus som Salvator Mundi som er fremstilt.¹⁵

Tekstfeltet kan tolkes slik: *"Jeg er komen at kalde icke Rettferdige men Syndere til om... (uleselig)... 13."* Matteus kapittel 9, vers 13 sier: *"Gå og lær hva dette betyr: Det er barmhjertighet jeg vil ha, ikke offer. Jeg er ikke kommet for å kalle rettferdige, men syndere."*

Fig. 4: Felt 2, skriftfelt. Foto: J. Brønne, NIKU 2008.¹⁶

Figuren i felt 3 ber. Han har ingen symboler. Figurens korte hår og skjegg antyder at det er Paulus eller Peter som er fremstilt. Tekstfeltet under viser til (Simon) Peter; *"Herre, du vedst at, Jeg elsker dig"* Joh. 21 kap.v 26.

Fig. 5: Felt 3, skriftfelt. Foto: J. Brønne, NIKU 2008.¹⁷

Felt 4 har ikke noe bevart av det opprinnelige motivet. Både figurfremstilling og tekstfelt er helt ødelagt. Vi vet ikke hva som har blitt fremstilt her.

¹⁵ Hall, James; *Dictionary of Subjects & symbols in art*, Clays Ltd., England, 1974, s. 139

¹⁶ Hessdalen kapell. Konservering og restaurering av prekestol og lydhimmel. Befaringsnotat. Konserveringsavdelingen nr. 42/2008. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv. Fotodokumentasjon: NIKU.

¹⁷ Hessdalen kapell. Konservering og restaurering av prekestol og lydhimmel. Befaringsnotat. Konserveringsavdelingen nr. 42/2008. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv. Fotodokumentasjon: NIKU.

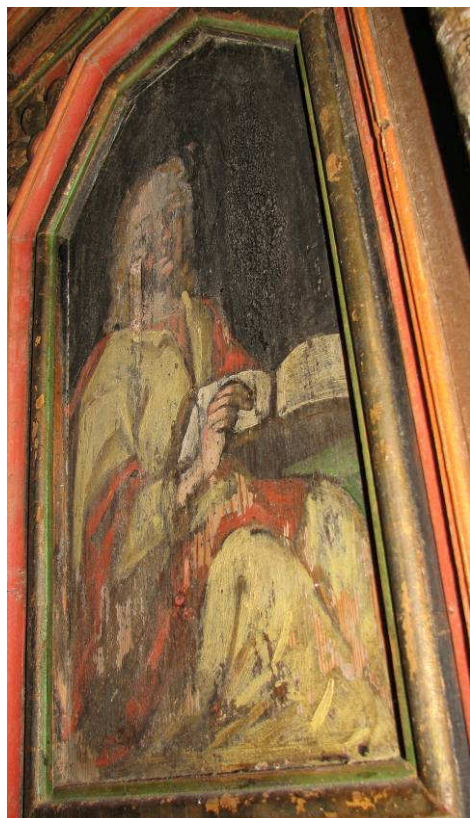

Fig. 6: Felt 1, innerst mot nordvegg.
Muligens evangelisten Johannes.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008

Fig. 7: Felt 2. Salvator Mundi.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008

Fig. 8: Felt 3. Simon Peter.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008

Fig. 9: Felt 4, mot sør. Fri rekonstruksjon.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008

3.2 Baldakin

Baldakinen er trolig laget samtidig med prekestolen.

Baldakinen er femkantet. Baldakinens himling har fem fyllinger, markert med lister. Rundt himlingen går en femdelt utskåret hengeplate. Mellom hver kappe er det en dreid kjegle. På oversiden, korresponderende med kjeglene, står det dreide spir (se figur 1). I sentrum av himlingen er det et sekskantet midtstykke. Midtstykket er en løs konstruksjonsdel som hviler på listverk. I dag er midtstykket prydet med en utskåret due. Reitan beskrev midtstykket i 1936 med en dreid kule i midten. Trolig ble det laget et nytt midtstykke da prekestolen ble satt inn i Hessdalen kirke på 1940-tallet.

3.2.1 Motiv

Det skal i følge Reitan ha vært malte englehoder på feltene i baldakinen.¹⁸ I dag ser man kun noen få små rester av malingen på disse feltene. På den best bevarte hengeplaten, den som står helt inntil veggen, kan man se et rankemotiv som er malt med en illusjon av dybde.

4. Undersøkelse

4.1 Mål

4.1.1 Prekestol

Total høyde:	ca 125 cm
Bredde fyllingspanel:	ca 60 cm
Størrelse billedfelt:	ca 44 x 22,5 cm
Størrelse tekstfelt:	ca 9 x 20 cm
Avstand fra nordvegg:	ca 30 cm

4.1.2 Baldakin

Høyde:	40 cm
Bredde:	106,5 cm

4.2 Elementer og sammenføyninger

Prekestolen har en utforming som er vanlig fra norsk renessanse, med fire synlige sider. De fire sidene har speilfelter og ramtre. Mellom hvert fyllingspanel er det en søyle. Kurven avsluttes med en gesims og profilert listverk øverst, og med en kappe nederst. Mange av elementene har dekorative utskjæringer.

Speilene er festet til ramtreet med not og fjær. Ramtrehjørnene er låst med treplugg. Skjøtene mellom de fire fyllingspanelene dannes av ramtreene som er skråkuttet, antagelig tappet, og sikret med beslag på baksiden.

For di prekestolen står på nordsiden i Hessdalen kirke, mens den opprinnelig antagelig stod på sørsiden i Ålen kirke, er det gjort en del endringer i det som trolig var overgangen fra den gamle trappen til selve prekestolen. Det ser ut til at søylen som i dag står på sørsiden opprinnelig stod på nordsiden. Opprinnelig kan prekestolen ha hatt en tilhørende oppgang med trapp.

¹⁸ Reitan, A.J.: "Ålen". Trondhjem, 1936, s. 128

En del skadde og manglende elementer er erstattet i senere tid, trolig da prekestolen ble satt inn i Hessdalen kirke. Alle de dreide spirene og kjeglene både på prekestolen og baldakinen er nye.

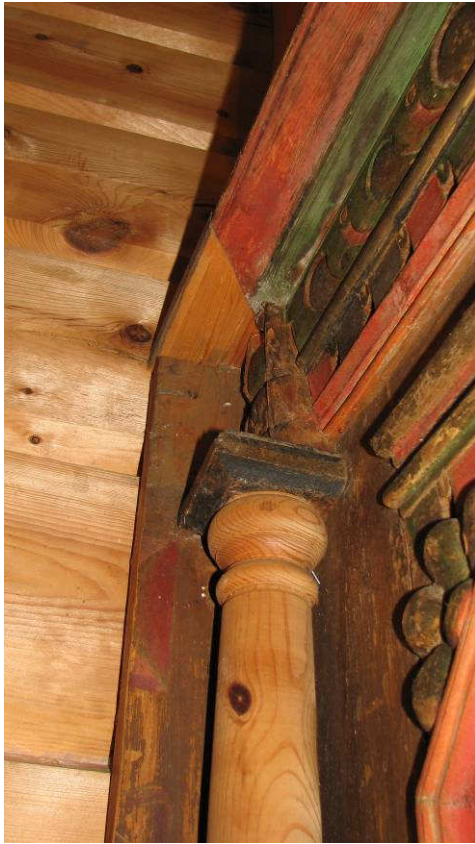

Fig 10: Sekundær søyle på nordsiden.
Foto: B. Heggenhougen, NIKU 2008

Fig. 11: Opprinnelig søyle på sørsiden ble antagelig flyttet fra nordsiden.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008

4.3 Overflate tre

Der treoverflaten ikke har utskjæringer ser den ut til å være høvlet. Det kan sees på baksiden av speilene. Vi har ikke observert noen sagspor på opprinnelige deler. På baldakingesimsen er det et spesielt vertikalt bølgemønster i treoverflaten som vi ikke vet hvordan er laget. Enten er det en del av høvleprosessen, eller så er det påført etter høvling og før grundering.

4.4 Maleteknikk

Det er ikke utført pigmentanalyser på noen av malematerialene.

4.4.1 Grundering

Det er observert tre typer grundering på prekestolen. På speilfeltene er grunderingen grå, mens det på flatene er brukt oker. Begge grunderingsfargene er forholdsvis mørke og tunge, og gjør at et høylys måtte bygges opp. Denne maleteknikken, å gå fra mørkt mot lyst, ble mye brukt i barokken.

På søylene er grunderingen hvit. Søylene er malt på en mer moderne måte enn resten av prekestolen, med sine lette blomsterranker og lyse bakgrunnsfarge, og stilen viser at prekestolen er laget på begynnelsen av 1700-tallet.

4.4.2 Malinglag

Maleren har anvendt oljemaling, bladgull og muligens bladsølv eller annen type folie på lim/krittgrunn. Noen steder ser foliene ut til å ha en lasur. På en del av disse stedene, særlig på deler eksponert for slitasje, finner man en gråfarge som ligner på oksidert sølvfolie. Kraftig rødt og grønt er brukt på detaljer på omrammende elementer. Det er også brukt klar blå noen få steder, som på søylebasen, men denne fargen har skallet helt av de fleste steder (se figur 12).

Fig. 12: Blå maling på nedre del av søyle.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.

I Norsk kunstnerleksikon står det at Lillie "stafferte i tradisjonen etter Seth Bogarth, med lysende umalt tre som grunnmotiv, effektfull, rik fargesetting og velberegnet plassering av sølv- og gullbelegg."¹⁹

Omrammingene av speilfeltene, ramtreet, er senest malt brunt med en halvtransparent maling. Kappen på baldakinen har den samme brunfargen. Dette kan ha vært en overflatebehandling som opprinnelig var ment til å la strukturer i treverket under vise igjennom.

Noen få elementer er marmorert: Søylebasens plint er marmorert i brungrønt. Gesimsen på baldakinen er marmorert i rødt og hvitt.

4.4.3 Undersøkelse med infrarødt (IR) lys

Felt 4 ble undersøkt med infrarødt (IR) lys, for å se om det fantes noen rester av opprinnelig figurfremstilling og tekst. Opptakene med IR viste at det ikke er opprinnelige maling bevart i felt 4 (se figur 17).

¹⁹ Norsk Kunstnerleksikon, Universitetsforlaget, Oslo, 1983, s. 762

5. Tilstand

5.1 Prekestol

5.1.1 Konstruksjon

Konstruksjonen er i god stand.

5.1.2 Maling

Prekestolens bemaling er ustabil og i dårlig stand.

Før behandling 2008 var det store mengder avskallinger på hele prekestolen. Det var ikke så mange synlige oppskallinger i malingen, men det var mange partier med løs maling som først ble oppdaget da man undersøkte overflaten med sidelys og sjekket malingens vedheft med trepinne. Disse oppskallingene skyldes trolig en kombinasjon av svekket bindkraft i malingen og bevegelser i treet på grunn av vekslende relativ luftfuktighet.

Mange steder på prekestolen er det områder med svært slitt maling, og en del steder er malingen helt borte. Malingen er meget uttørket. I figurfeltene er det områder med premature krakeleringer i brunsvart maling. Disse krakeleringene skyldes at det ligger maling basert på asfalt eller bitumen, som er senttørkende, over raskere tørrerende fargene.

Karnasjonen har blitt transparent, slik at den grå grunderingen mange steder viser igjennom.

Feltene:

Felt 1 vender inn mot nordveggen og er vanskelig tilgjengelig. Her er mer bevart av malingen enn på de andre feltene. Malingen er utmagret. Rester av bomullsfbre tyder på at overflaten har blitt rensed tidligere. I det svarte området på figurfeltet er det premature krakelering. I gulmalte områder er det stor utfall i malingen.

I felt 2 og 3 er det en god del avskallinger. Nedre del er svært nedslitt etter avvasking og berøring. I den svarte malingen på figurfeltet er det premature krakeleringer. Den hvite bakgrunnsfargen på søylene er nedbrutt. Den hvite grunderingen på søylene er derfor eksponert og nedbrutt.

5.1.3 Overflate

Overflaten var ved behandlingens oppstart i 2008 svært støvete, og det var store mengder skitt i kriker og kroker.

Mange steder fantes det bomullsfbre som har hengt seg fast i overflaten ved tidligere behandling. På figurfelt 4 sitter det fremdeles store mengder bomullsfbre fast i malingen.

Overflatene har ujevn glans, både på grunn av intenderte variasjoner fra da prekestolen ble malt, og på grunn av ulike former for skader i malingen. Det er sannsynlig at deler av stolen en gang har vært fernissert. Vanligvis har altertavler og prekestoler fra denne perioden varierende glansgrader. Mørke bakgrunner for tekster var vanligvis matte, mens billedfelte, listverk og arkitekturdetaljer var vanligvis halvblanke.²⁰

---

²⁰ Hessdalen kapell. Konservering og restaurering av prekestol og lydhimmel. Befaringsnotat. Konserveringsavdelingen nr. 42/2008. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv. Fotodokumentasjon: NIKU, s. 3.

5.2 Baldakin

5.2.1 Konstruksjon

Baldakinens konstruksjon er i god stand.

5.2.2 Maling

Svært lite er bevart av malingen i feltene i baldakinens himling. I følge Reitan²¹ skal motivet ha vært englehoder. I dag er dette umulig å se. På fotografiet (fig. 14) som trolig er tatt på låven på Støvne gård før 1936 er baldakinen plassert opp-ned oppå prekestolen. Dersom den ble oppbevart slik har den trolig blitt eksponert for mye støv og fukt, kanskje også for fugleekskremer. Dette kan være en grunn til at malingen på feltene er helt nedbrutt.

Noe mer maling og forgylling er bevart på listverket mellom feltene og på innsiden av kappen. På innsiden av kappen er det rester av rankedekor med lysegul maling i høylysene. Denne malingen har takformede oppskallinger. Rødmalingen på listverket og den tynne brune bakgrunnsfargen på kappen har skålformede oppskallinger. Baldakinens utside har mer bevart maling enn innsiden har, men malingen er svært nedbrutt, og noen steder er den nærmest pulverisert. Malingen på det nye midtstykket er i god stand.

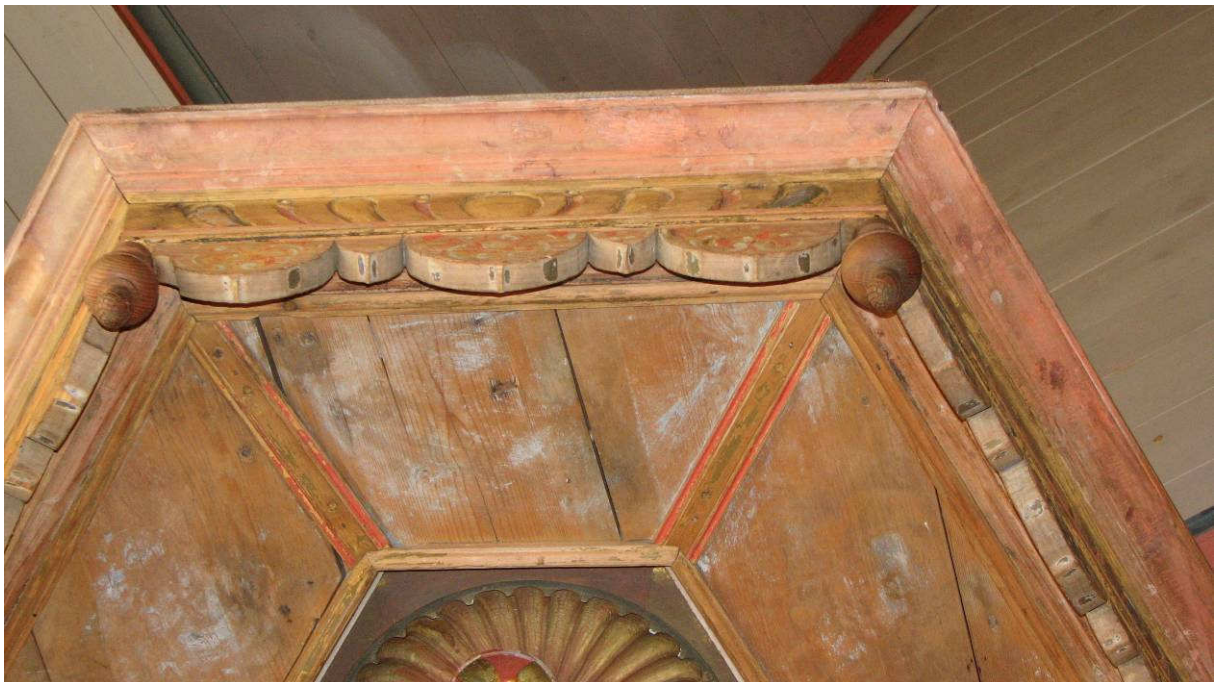

Fig. 13: Baldakinens himling. Nedbrutt maling. Foto: B. Wedvik, NIKU

5.2.3 Overflate

Baldakinens overflater var støvete. På den marmorerte gesimsen var, og er det fremdeles, ansamlinger med søle/humus og sand.

²¹ Reitan, A.J.: Ålen. Trondhjem, 1936, s. 128.

6. Tidligere behandling og dokumentasjon

Det eldste fotografiet som vi har funnet av prekestolen er tatt av Schrøder, mens den befant seg på loftet på låven på Støvne gård der den ble oppbevart en tid etter auksjonen i 1881.²² Årstallet er ukjent, men fotografiet er gjengitt i bygdeboka for Ålen som kom ut i 1936²³

Fig. 14: Prekestolen da den ble oppbevart på låven på Støvne gård.
Foto: Schrøders samling, Trøndelag Folkemuseum. Før 1936.

²² Fra Schrøders samling på Trøndelag Folkemuseum (Sverresborg).

²³ Jf e-post fra Trøndelag Folkemuseum (Sverresborg).

På Schrøders foto ser man at bunnen ("løken") og de dreide kjeglene ved kappen mangler. Baldakinen ligger opp ned oppå prekestolen. På baldakinen mangler både de dreide spirene og de dreide kjeglene som man finner på baldakinen i dag.

Det neste fotografiet av prekestolen som vi kjenner til er tatt da den var blitt del av interiøret i Hessdalen kirke. Bildet er tatt av Ola Seter og finnes i Riksantikvarens arkiv. I arkivet ligger bildet sammen med et fotografi av altertavlen, som er tatt etter at tavlen ble satt inn i kirken på 1940-tallet eller senere. På baksiden av fotografiet av altertavlen står det: "Hessdalen kapel. Gamel tavle og pr stol. Ble rensset og konservert." Fotografiet er stemplet "Riksantikvaren. Fot. Ola Seter 19 ". Denne billedteksten er den eneste "rapporten" på behandling av prekestolen som NIKU kjenner til.

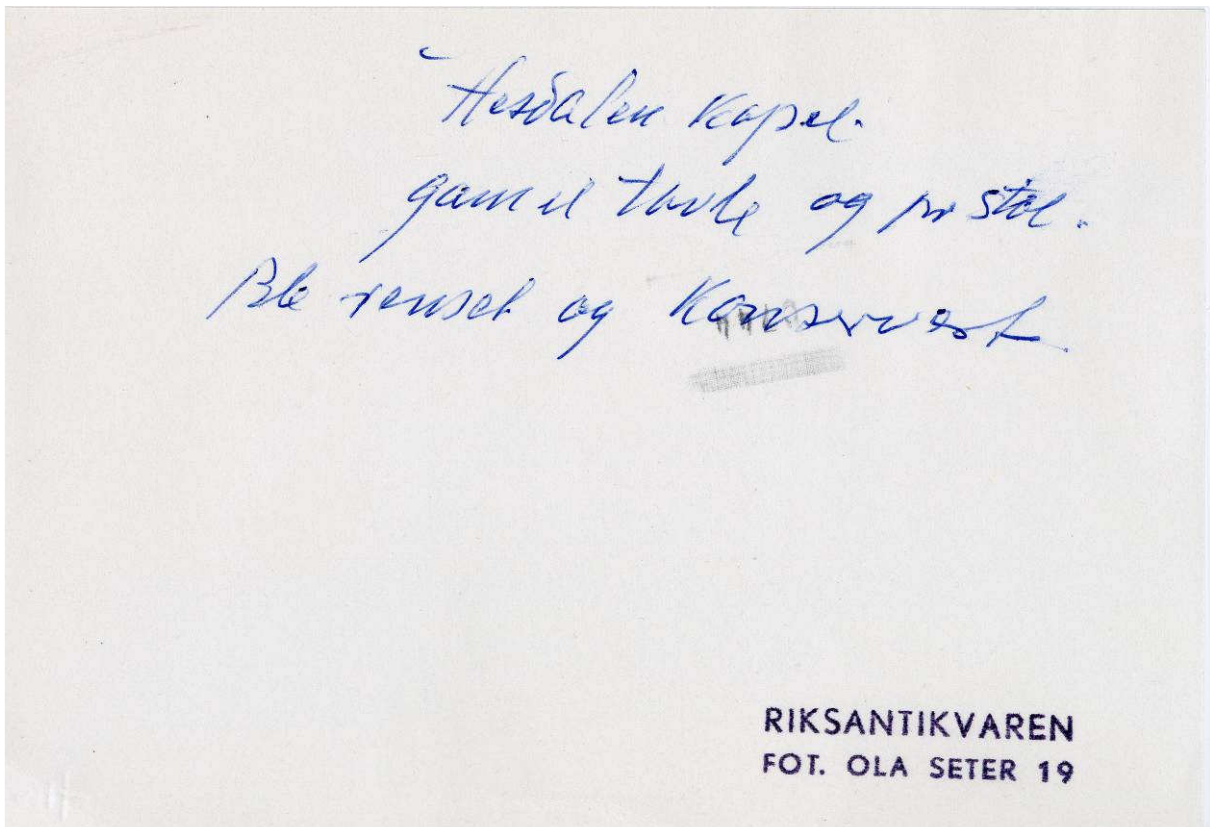

Fig. 15: Kort rapport om behandling.
Foto: Ola Seter, Riksantikvarens arkiv. 1940-tallet eller senere.

Fig. 16: Prekestolen på plass i Hessdalen kirke.
Foto: Ola Seter, Riksantikvarens arkiv. 1940-tallet eller senere.

6.1 Prekestol

6.1.1. Konstruksjon

Søylen innerst mot veggen ved felt 1 er en nyere kopi. På bildet tatt fra loftet i Ålen kirke før 1936²⁴ kan man se den opprinnelige søylen som var dekorert. Denne søylen er blitt flyttet til sørsiden av prekestolen, trolig fordi det manglet en søyle der og fordi sørsiden, i motsetning til nordsiden, er eksponert for publikum.

Det vertikale bordet inn mot østveggen på nordsiden har vært bredere. Bordets kuttkant står umalt. Et utfall i gesimslisten helt inn mot veggen er blitt erstattet med innspunnet nytt tre. En avbrukket del på kappen er blitt erstattet.

Panelet i speilfeltet på felt 4 er opprinnelig, mens listverket er nyere. Søylen inn mot veggen var opprinnelig på nordsiden. Søylen base og kapitel er sekundær. Den flate "løken" under prekestolen er ny og alle de dreide konglene i den nedre kappen er sekundære.

6.1.2 Maling

På felt 1 er nedre halvdel av den brunmalte flaten på søndre ramtre overmalt. Det ser ut til at en del elementer har blitt overmalt før prekestolen kom til Hessdalen kirke. På områder som opprinnelig trolig var mønjerøde er det lagt på et mer brunlig rødt lag, og opprinnelig lasurgrønt er malt over med en opak grønnmaling.

Den svarte prematurt krakelerte malingen i figurfeltene er blitt overmalt av et nytt mørkt lag.

Figurfelt 4 er antagelig rekonstruert på fritt grunnlag. Opptakene med IR viste at det ikke er noe opprinnelige maling bevart i felt 4. Trolig var det heller ikke det da Seter malte rekonstruksjonen.

---

²⁴ Foto fra Schrøders samling, Trøndelag Folkemuseum, før 1936.

Fig. 17: Opptak med infrarødt kamera (IR2). 3 opptak er satt sammen (Adobe Photoshop CS3).
Foto og billedbehandling: Barbo Wedvik, NIKU 2008.

6.2 Baldakin

6.2.1 Konstruksjon

Baldakinens midtfelt med due er sekundært. På fotografiet fra Hessdalen kirke fra 1940-tallet eller senere (fig. 16) mangler midtstykket. I "Ålen" fra 1936 beskriver Reitan midtstykket med en dreid kule i midten.

Kappen og gesimsen i felt 1 er sekundær. I gesimsen, i felt 4, nærmest vegg på sørsiden, er det sunset inn et skråkuttet stykke tre.

6.2.2 Maling

Det sekundære trestykket i felt 4 er "tonet inn" med bronsemaling. Opprinnelig bemaling på gesimsen er en rød og hvit marmorering, og retusjeringen/kompletteringen med bronsemaling fungerer dårlig. Bronsemalingen har i tillegg mørknet mye, og er skjemmende.

Det kan se ut til at de utskårne bladformene på feltet under gesimsen har fått lagt på firkanta folier av bladgull i senere tid. Den firkanta folieformen bryter med bladformen på treskjæringen.

7. Behandling

7.1 Prekestol

7.1.1 Tørrrens

Overflaten ble først tørrrenset med pensel og støvsuger.

7.1.2 Konsolidering

Oppskallinger og avskallingskanter ble konsolidert med akryllim (Lascaux Medium für Konsolidierung) og lagt ned med varmeskje.

Den hvite malingen og grundering på søylene var svært utmagret og skitten, og ble derfor flatekonsolidert med 3 % størlim.

7.1.3 Rens

Prekestolen ble først forsiktig tørrrenset med pensel og støvsuger for løst støv. Kjemisk rens ble utført med ammoniakkvann ph 9,5 og bomull på viklepinne. Felt 1 mot nordvestre hjørne var vanskelig tilgjengelig og ble kun tørrrenset.

7.1.4 Retusjering

Malinglaget på prekestolen er svært slitt og mye originalmaling har tidligere gått tapt.

En del av slitasjen i malingen skyldes vasking og annen berøring. Dette er skadeårsak særlig i nedre del. Denne typen skader og slitasje befinner seg oftest på utsatte steder. Slik slitasje er ikke så skjemmende for betrakter fordi man intuitivt skjønner årsaken til skaden. Mange av de omrammende elementene er brunmalte med øker grundering. I disse områdene skiller ikke malingen seg så sterkt fra trefargen under, og skadene er mindre iøynefallende.

Prekestolen har også en del utfall av maling som skyldes bevegelser i treverket ved klimavariasjoner. Disse skadene finnes alle steder på overflaten og oppfattes som huller i motivet og brudd i linjer. Slike skader er forstyrrende for helhetsoppfattelsen.

Det ble utført en begrenset retusjering, i hovedsak for å dempe utfall av maling i figurfeltene og skape helhet i linjene i arkitekturelementene. Retusjene ble utført i gouache med loddrette penselstrøk med spisspensel.

Figurfeltene ble deretter fernissert med en redusert ketonharpiks (MS2A) for å jevne glansen og mette gouacheretusjene. Over fernissen ble gouacheretusjene justert med fernissfarger av merkene Gamblin og Maimeri.

Fig. 18: Figurfelt 3 før behandling.
Foto: J. Brønne, NIKU 2008

Fig. 19: Figurfelt 3 etter behandling.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008

På figurfeltet på felt 4 ble det gjort en blanding av retusjering og overmaling for å stramme opp rekonstruksjonen som trolig ble utført av Seter på 1940-tallet. Undersøkelsen med IR- og UV-lys viste ikke noe bevart opprinnelig maling, og vi hadde derfor ingen objektive holdepunkter for denne oppstrammingen.

7.1.5 Fernisering

Speilfeltene ble fernisert for å isolere overflaten før videre retusjering og for få jevn glans. MS2A redusert ketonferniss i blandingsforholdet matt:blank 3:1 ble strøket tynt på med fordriver.

Det overmalte ramtreet på søndre side i felt 2 var matt og hvitlig i forhold til omkringliggende maling, og ble mettet med et tynt lag ferniss av samme type.

Øvrige deler av prekestolen ble ikke fernisert.

Fig. 20: Figurfelt 4 før behandling.
Foto: J. Brænne, NIKU 2008.

Fig. 21: Figurfelt 4 etter behandling.
Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.

7.2 Baldakin

7.2.1 Tørrens

Overflaten ble tørrenset med pensel og støvsuger. Områdene med skitt og sand på gesimsen ble tynnet ned med skalpell.

7.2.2 Konsolidering

Listverket og kappen på innsiden samt hele utsiden ble konsolidert med 3 % størlim gjennom japanpapir. Limingen mettet den nedbrutte malingens overflate noe. Noen områder ble i tillegg punktkonsolidert med 3 % størlim og lagt ned med varmeskje.

7.2.3 Rens

Rensing ble utført gjennom konsolideringsprosessen med japanpapir. Midtstykket ble tatt ned og rensset med ammoniakkvann ph 9,5 på viklepinne av bomull.

7.2.4 Retusjering

Retusjering ble utført med gouache, og kun på gesimsen. Restene av skitt/sand-flekkene som ikke lot seg fjerne med skapell uten å volde skade, samt den mørkede bronsemalingen på innspunsingen, ble retusjert.

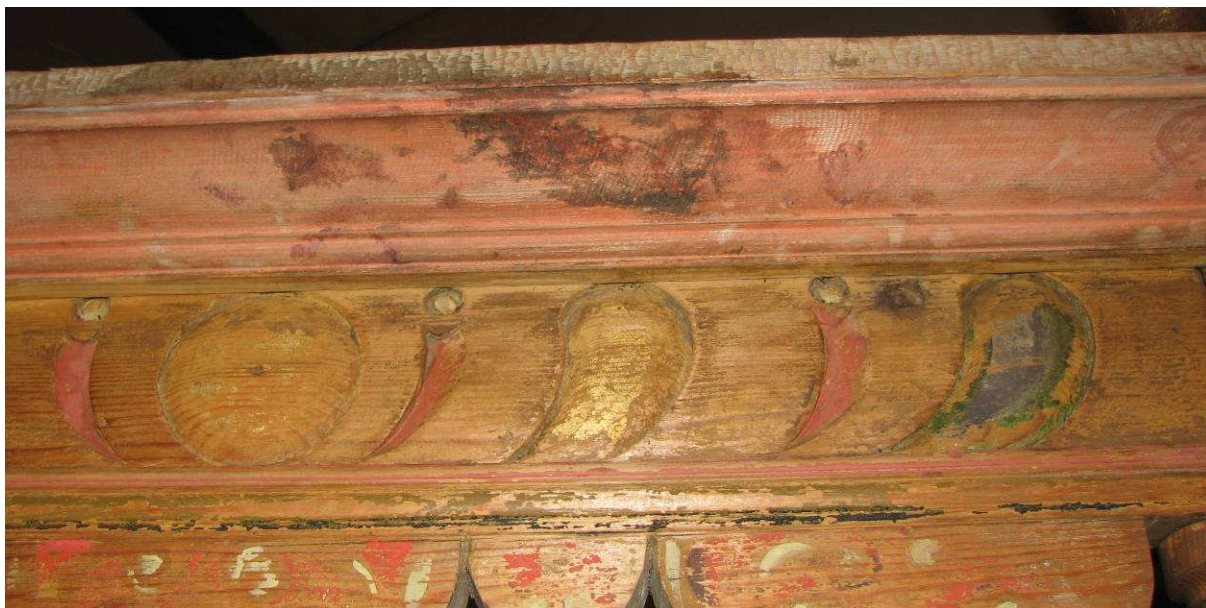

Fig. 22: Baldakin felt 3 før behandling. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.

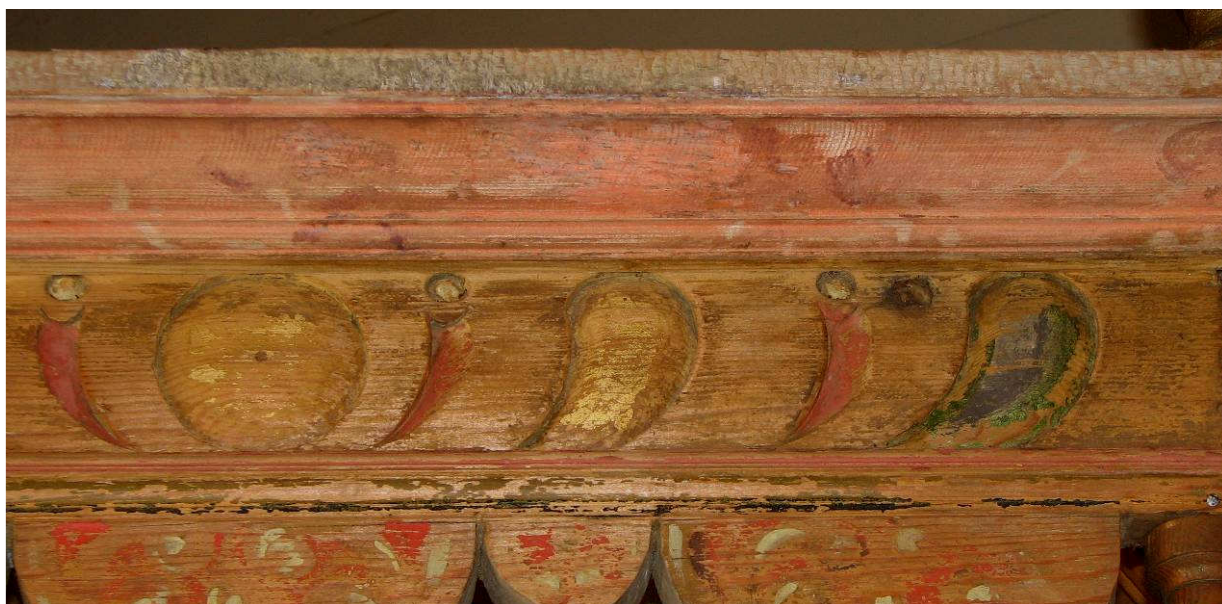

Fig. 23: Baldakin felt 3 etter rensing og retusjering. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.

7.2.5 Fernisering

Baldakinen ble ikke fernissert.

8. Råd for videre bevaring

Prekestolen må ikke utsettes for noen form for rengjøring. Vinduer bør dekkes til for å unngå direkte sollys. Relativ luftfuktighet holdes så stabil som mulig ved å minimere oppvarmingen av kirken om vinteren. Nødvendig oppvarming gjøres i så korte perioder som mulig, og temperaturen i disse periodene holdes så lav som mulig.

9. Litteratur og kilder

Brønne, Jon: *A 360 Holtålen kommune, Hessdalen kapell. Oversendelse av kostnadsestimat og to kostnadsoverslag*. NIKU, Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv, 2006.

Brønne, Jon; *Hessdalen kapell*, Upublisert notat, NIKU Konserveringsavdelingen nr 42/2008, NIKU. Upublisert notat i Riksantikvarens arkiv, 2008.

Christie, Sigrid; *Den lutherske ikonografi i Norge*, Bind 1. Land og kirke, 1973

Hall, James; *Dictionary of Subjects & symbols in art*, Clays Ltd., England, 1974

Norsk Kunstnerleksikon, Universitetsforlaget, Oslo, 1983.

Reitan, A.J.: *Ålen*. Trondhjem, 1936

Solem, Gunnar; *Ei kyrkje blir til*. Avskrift av framhaldsforteljing om reisinga av Hessdalen kyrkje i Menighetsbladet for Haltdalen, Ålen og Singsås, februar – juni 1965. Utgitt av Astrid Haukeland og Hessdalen menighetsråd til 50-årsjubileet for kyrkjevigslinga den 4. juli 1999.

Tretvik, Åse M.; *Ålen og ålbyggen*, bind III, Trondheim, 1998

Ålen kirke 100 år 1881-1981, Festskrift i forbindelse med 100-årsjubileet, Røros-Trykk A.s.

NIKU 10.03.2009

Barbro Wedvik, malerikonservator

Film.nr.:		Fotograf:	J. Brønne, NIKU B. Wedvik, NIKU B. Heggenhougen, NIKU Schrøder Ola Seter, RA	Anm.:	Digitale bilder i NIKU Oppdragsrapport nr 38/2009 A 360 Hessdalen kirke. Behandling av prekestol. Barbro Wedvik
Årstall:	2008 + div	Anl.navn/objekt:	A 360 Hessdalen kirke, prekestol		
Top.nr.:	360	Kommune:	Alen	Sogn:	

Neg./dias nr.	Motiv	Dias:	☐	Neg:	☐	Annet:	☐
1	Fig. 1: Prekestol, etter behandling 2008. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.						
2	Fig. 2: Prekestol, etter behandling 2008. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.						
3	Fig. 3: Felt 1, skriftfelt. Foto: J. Brønne, NIKU 2008.						
4	Fig. 4: Felt 2, skriftfelt. Foto: J. Brønne, NIKU 2008						
5	Fig. 5: Felt 3, skriftfelt. Foto: J. Brønne, NIKU 2008						
6	Fig. 6: Felt 1, innerst mot nordvegg. Muligens evangelisten Johannes. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008						
7	Fig. 7: Felt 2. Salvator Mundi. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008						
8	Fig. 8: Felt 3. Simon Peter. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008						
9	Fig. 9: Felt 4, mot sør. Fri rekonstruksjon. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008						
10	Fig. 10: Sekundær søyle på nordsiden. Foto: B. Heggenhougen, NIKU 2008						
11	Fig. 11: Opprinnelig søyle på sørsiden ble antagelig flyttet fra nordsiden. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008						
12	Fig. 12: Blå maling på nedre del av søyle. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.						
13	Fig. 13: Baldakinens himling. Nedbrutt maling. Foto: B. Wedvik, NIKU						
14	Fig. 14: Prekestolen da den ble oppbevart på låven på Støvne gård. Foto: Schrøders samling, Trøndelag Folkemuseum. Før 1936.						
15	Fig. 15: Kort rapport om behandling. Foto: Ola Seter, Riksantikvarens arkiv. 1940-tallet eller senere.						
16	Fig. 16: Prekestolen på plass i Hessdalen kirke. Foto: Ola Seter, Riksantikvarens arkiv. 1940-tallet eller senere.						
17	Fig. 17: Opptak med infrarødt kamera (IR2). 3 opptak er satt sammen (Adobe Photoshop CS3). Foto og billedbehandling: Barbo Wedvik, NIKU 2008.						
18	Fig. 18: Figurfelt 3 før behandling. Foto: J. Brønne, NIKU 2008						
19	Fig. 19: Figurfelt 3 etter behandling. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008						
20	Fig. 20: Figurfelt 4 før behandling. Foto: J. Brønne, NIKU 2008.						
21	Fig. 21: Figurfelt 4 etter behandling. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.						
22	Fig. 22: Baldakin felt 3 før behandling. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.						
23	Fig. 23: Baldakin felt 3 etter rensing og retusjering. Foto: B. Wedvik, NIKU 2008.						